

Александар С. Полин Клиначарски
Универзитет у Крагујевцу
Филолошко-уметнички факултет
Студент докторских студија

УДК 811.163.41'367
159.953-057.874(497.11)
Стручни рад
Примљен: 26. фебруар 2018.
Прихваћен: 1. јун 2018.

ОСНОВНЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ СТРУКТУРЕ РЕЧЕНИЦА УЧЕНИКА ЧЕТВРТОГ РАЗРЕДА

Апстракт: Предмет овог рада јесте структура реченице у писаном изражавању ученика четвртог разреда основне школе. Примарни циљ истраживања јесте утврђивање основних карактеристика структуре реченица у корпусу, издвајање фреквентних типова и идентификовање проблема које ученици најчешће имају у писаном изражавању. Корпус истраживања чини четрдесет састава ученика четвртог разреда Основне школе „Милан Мијалковић” у Јагодини, са укупно 526 комуникативних реченица. Резултати анализе упућују на то да ученици у највећем броју употребљавају одређене групе везника, као и да често употребљавају запету као спону између предикатских реченица. У саставима ученика најзаступљеније су зависносложене, а прате их просте проширене и независносложене реченице. Може се закључити да ученицима овог узраста треба посветити више пажње у савлађивању творбе реченица тако да оне буду синтаксички и правописно коректне.

Кључне речи: структура реченице, ученици четвртог разреда, квалитет писаног изражавања, независносложена реченица, зависносложена реченица.

1. ПРЕДМЕТ, ЦИЉ И МЕТОДЕ ИСТРАЖИВАЊА

Предмет истраживања јесте структура реченице у писаном изражавању ученика четвртог разреда основне школе.

Примарни задатак је био идентификовање основних и фреквентних реченичних типова у корпусу и утврђивање карактеристика простих и сложених реченица. Било је потребно одредити врсту сваке реченице, да би се касније дошло до резултата у виду учесталости конструисања разних типова реченица. У оквиру анализе изложене су базичне особине „просечне” реченице и одређени везници који су најфреквентније употребљавани од стране ученика. Са друге стране, јасно су дефинисане и учестале грешке ученика, али и позитивне стране њиховог креирања реченица.

Базични проблем односио се на утврђивање граматичког статуса појединих реченица. То се јавило као последица:

- великог дела реченичног корпуса који се састоји и од зависних и од независних реченица, па су такве реченице убројане у обе групе;
- неупотребе интерпункцијских знакова од стране једне групе ученика, чији је резултат формирање сложених комуникативних реченица које у структури одговарају низању великог броја комуникативних реченица;
- коришћења погрешног везника и неодговарајућег начина стварања уводних конструкција реченице од стране незанемарљивог броја ученика.

Корпус истраживања су састави ученика четвртог разреда Основне школе „Милан Мијалковић” у Јагодини. Корпус садржи 40 радова са укупно 526 комуникативних реченица. Састави ученика су садржали правописне и граматичке грешке, али су примери у раду забележени онако како су написани у оригиналу, без икакве корекције.

При формирању корпуса тежило се ка бирању састава који су тематски хетерогени. Тематска хетерогеност обезбедила је валидност корпуса, јер су ученици овог узраста неретко склони коришћењу готових реченичних образаца, посебно у уводном делу текста. Ученички радови који су били тражени захтевали су њихову самосталност у писању и тицали су се годишњих доба, драгих особа, авантура и животиња.

У раду су коришћене квалитативна и квантитативна метода. Квантитативна методологија коришћена је као предистраживачки поступак, односно као показатељ учесталости одређених реченичних типова. Потом су реченице анализиране са синтаксичког аспекта, уз укључивање лингвостилистичке методе у оним случајевима где смо претпоставили да одступања од стандардне синтаксичке структуре представљају ученичку тежњу за онеобичајењем и постизањем стилског ефекта.¹

2. ПРЕГЛЕД ПРЕТХОДНИХ ИСТРАЖИВАЊА

Иако су на нашим просторима бројна истраживања посвећена ученицима млађег основношколског узраста,² синтаксичка својства реченица

¹ Уз методологију филолошких истраживања, рад се бави и педагошким импликацијама (предлозима за унапређење наставне праксе који проистичу из резултата истраживања). У овим сегментима рада руководили смо се захтевом да „наставна методологија не може бити изван научне књижевне и лингвистичке методологије, јер су јој оне готово супсумиране” (Ковачевић 1999: 262).

² Истраживања која се баве овом узрачном популацијом односе се најчешће на читалачке навике ученика, предлоге за побољшање наставне праксе и ставове ученика и наставника (Чутура 2015: 108–117).

које они продукују у усменом и писаном изражавању готово су на маргинама истраживачке пажње.

У ранијим истраживањима се утврдило да се напредак ученика у области конструисања и употребе сложених реченица види у односу на претходне разреде, што је очекивано. М. Ивановић (2016: 101) наглашава да се у квалитативном и квантитативном смислу синтаксичка структура реченице ученика четвртог разреда знатно унапређује у односу на претходне године школовања. Закључује се да ученици стварају и употребљавају сложене реченице као средство исказивања мишљења и ставова на захтеваном нивоу.

„Као што су им текстови у квантитативном смислу постали другачији за три године (дужи су), тако се и у квалитативном смислу променила њихова синтаксичка структура (сложенији су). Показало се да је највише повећан број реченица са зависним клаузама – и зависно и вишеструко сложених. То значи да је степен синтаксичке сложености текстова у четвртом разреду значајно виши из чега се може извести закључак да је већина деце на узрасту од десет година мање-више успешно савладала форму писане реченице и да је на адекватан начин примењује у писаном дискурсу. Из тога посредно може да се закључи да деца поступно иду ка сложенијој синтакси – најпре продукују једноставније конструкције да би уместо великог броја напоредно сложених клауза формирала конструкције са зависним клаузама” (Ивановић 2016: 101).

У лингвистичкој литератури јасно се истиче да крај првог циклуса основне школе представља „развојни период у којем је језички развој на синтаксичком нивоу сложен и динамичан” (Чутура, Вуловић 2016: 118) и да управо тада долази до наглог проширења синтаксичких компетенција (Кашћ 2002) које су утемељене на појављивању „рафиниранијих” синтаксичких односа на узрасту од седам година (Кристал 1995: 245). Ово истраживање је усмерено на испитивање реченице у овом динамичном периоду развоја говора, када ученици наилазе на потешкоће у овладавању сложеним процесом писања који укључује непрестано преплитање трију компоненти – планирања, транскрибовања идеја у писани језик и ревизије (Флауер, Хејс 1981). Истовремено, ученици овладавају и све сложенијим реченичним структурама, тако да су у датом узрасту на делу два комплексна развојна процеса, што се и показује у анализи корпуса.

3. ДОМИНАНТНИ ТИПОВИ СТРУКТУРЕ РЕЧЕНИЦЕ УЧЕНИКА ЧЕТВРТОГ РАЗРЕДА

У овом одељку представимо реченичне типове који су према фреквенцији јављања у корпусу доминантни.

Табела 1. Структура корпуса

Састави	40
Укупан број реченица	526

Водећи се структуром корпуса, долази се до тумачења да радови просечно садрже по око тринаест реченица. Међутим, оваква статистичка апроксимација није показатељ реалног стања, јер су ученички радови прилично неуједначени по броју комуникативних реченица.³

Табела 2. Класификација узорка

Реченице	Просте	Зависносложене	Независносложене
Број	230	197	156
Процент (%)	43,73 %	37,45 %	29,66 %

Из наведеног се закључује да простих реченица има у највећем броју, али, када би се сложене реченице посматрале као целина, резултати би јасно показали тенденцију ученика да се у већем броју случајева изражавају сложеним реченицама. Сабирањем процентуалних резултата учесталости појављивања реченица долази се до некомпатибилности која је поткрепљена чињеницом да су поједине реченице посматране као чланови скупа различитих типова реченица. Простих непроширених реченица има знатно мање од простих проширених. Најфреквентније су зависносложене, а прате их просте проширене и независносложене реченице. Очигледно је да су ученици на нивоу узраста четвртог разреда у великој мери употребљавали сложеније структуре и допуне, са циљем да своју мисао што боље искажу.

3.1. ПРОСТЕ РЕЧЕНИЦЕ

У овом делу рада бавимо се простим реченицама. Потребно је увидети структуру простих реченица, као и начине на које ученици најчешће проширују ову групу реченица. У саставима се могао у највећој мери уочити презент, али су се јављале и реченице чији су предикати у перфекту и футуру.

Предикат у простим реченицама је у највећем броју случајева био представљен у виду простог глаголског предиката.

Она у себи има гостиа врлина.

³ Број комуникативних реченица у раду креће се од 5 до 20, с тим да поједини ученици (по изузетку) читав састав уланчавају у једну „реченицу”, не прекидајући је од почетка до краја.

*Лейџири лејџе.
Обожава своју луџициу Бомбоницу.
Волим живоџиџе.
Лойџа је ударила у комиџијин џрозор.
Он има велики осмех.
Живели су у руџици за мраве.*

Код ученика четвртог разреда се јавља потреба да исказују своја мишљења и ставове, што резултира употребом сложеног глаголског предиката са модалним глаголима, што илуструјемо следећим примерима:

*Моџао је да џрелеџи џраг за две секунде.
Мој браџи и ја смо џребали да иџемо на излеџи.
Ја хоџу да ми увек будемо најбоље друџарице јер се разумемо и увек оџросџимо једна друџој.*

Поред простог и сложеног глаголског предиката, у реченицама ученика се може запазити и именски копулативни предикат. Јавља се учесталије од сложеног глаголског предиката, али у знатно мањем броју од простог глаголског предиката.

*Њена омиљена боја је љубичасџа.
Симџаџиџа је драџа особа.
То је моја највећа жеља.*

Тенденцију ученика да почињу реченице шаблонизованим конструкцијама користимо као инспирацију за размишљање о проналажењу решења за промену те навике. Примећује се недостатак осмишљавања креативних увода. Тако добијамо реченице које почињу са: „Свако има омиљену животињу/драгу особу, па тако и ја”. Закључује се да поједини ученици користе идентичне уводне формуле.

3.2. НЕЗАВИСНОСЛОЖЕНЕ РЕЧЕНИЦЕ

Ученици четвртог разреда основне школе приликом израде писаног састава углавном су сконцентрисани на сопствени доживљај и преношење својих мисли, при чему исправност и јасност често остају у другом плану. Независносложене реченице често се јављају у њиховим текстовима, али у жељи да пренесу што више информација (било у нарацији или дескрипцији) долази до омашки.

Када говоримо о коришћењу независносложених реченица у писменом изражавању ученика четвртог разреда, саставне реченице су далеко

фреквентније од свих осталих типова. Најпрепознатљивији везник је везник и који је употребљен у више од три четвртине анализираних независнослужених реченица. Надовезивање на другу мисао и тежња ка детаљном описивању веома су карактеристични за ученике овог школског узраста. Везник и вероватно је за ученике средство за којим посежу са најмање мисаоног ангажовања у „уланчавању” догађаја у нарацији, што је једна од основних карактеристика писаних састава ученика млађег основношколског узраста.⁴

Поред овог везника се јавља и везник па, али у приметно мањем броју.

Научила сам је да сабира и њесмице реципијује.

Направила бих многибројне куће, цркве и њоматала бих сиромашним људима.

Пчеле их обилазе и њласно зује.

Пришла сам дрвешу и мојло се чуји зујање њчела.

Ја волим моје дрво њрешње и волим да једем њрешње.

Заједно се њрамо и лејо се дружимо.

Он је моја њрва симѡиѡија, ѡа ће увек остѡиѡи урезан у мом срцу.

Након саставних, супротне реченице су чиниле мали, али незанемарљив део реченичног корпуса. Везник *али* је ученицима помогао да прикажу контраст у појединим ситуацијама. Када се говори о учесталости употребе везника супротних реченица, већ поменути везник *али* има велику предност у односу на остале везнике карактеристичне за супротне реченице.

Некад се њосвађамо али се брзо њомиримо.

Без болешти и сиромашѡива су сви сређни, али ѡо се никада неће десѡиѡи.

Овај расѡусѡи је био ѡрелей, али радујем се ѡоласку у школу.

Број искључних, закључних и раставних реченица је незнатан.

3.3. ЗАВИСНОСЛОЖЕНЕ РЕЧЕНИЦЕ

Од зависнослужених реченица, ученици највише у својим саставима користе временске, односне, изричне и узрочне. Остале врсте реченица нису фреквентно употребљаване. Временских реченица има највише. Начин на који ученици испољавају своје мисли изискује везник *када*, који је најпрепо-

⁴ На ово указују истраживања која потврђују да је структура независнослужене саставне реченице на овом узрасту често тесно везана са темпоралном прогресијом и низањем догађаја (Ивановић 2015), али и да текстови ученика овог узраста у целисти имају линеарни формат чија је доминантна карактеристика управо хронолошки след у приповедању (Maksić, Ševkušić 2008; Шевкушић, Максић 2010).

знатљивији код ове врсте реченица. Обично се налази на почетку реченице, што је у вези са постављањем зависне реченице на прво место. Другим речима, карактеристична је и појава инверзије.

Везник *док* је такође у употреби, али није доминантан као везник *када*.

Кад смо хшеле да идемо кући њо нас је дошао леишећи аушобус.

Када се све њо сјоји добијамо нешишо најлеише на свеиу.

Кад изађем најоље осеишим леи и јак мирис ирешње.

Ја кад њорасишем бићу веишеринарка.

Живели су јако леио док шама није ушла у њеиову малу земљу.

Односне реченице су, уз временске, квантитативно најдоминантније. Код ових реченица се могла уочити способност ученика да падежно и родно одреди адекватан везник. Независно од теме за рад, односне реченице су чиниле неизоставан део скоро свих анализираних састава.

Мени се дошао један дечак која сам уиознала на фолклору.

Свако од нас има неку особу која му се на неки начин дошага.

Природа је њуна шареној цвећа које је улеишава.

Мени је ијажњу иробудила књиша која је била украшена рубинима.

Имају илави иламен који не може да ише оиече ири минуиша.

Код узрочних реченица је најтипичнији и најупотребљенији био везник *јер*, док је знатно мањи број узрочних клауза увођен сложеним везником *зашо иишо*. Остали везници који одговарају узрочним реченицама нису се јављали у дечјим реченицама.⁵

Сви волимо да машишамо, јер машиша може сваишиа.

Пролеће је моје омиљено доба тодине, јер садржи моје омиљене боје жуиу, црвену, зелену и илаву.

Зимски расиуси ме је усрећио јер сам била са својом родбином.

Ја ћу да иосианем веишеринарка зашо иишо желим да сиасим живоишињски свеи.

Живоишиње су срећне зашо иишо нема више оне хладне зиме.

Што се изричних реченица тиче, везник *да* је био употребљаван у скоро свим случајевима:

⁵ Очигледно је да ученици овог узраста још увек не диференцирају различите семантичке нијансе узрочног значења, нити употребљавају различите (контекстуално условљене и контекстуално неусловљене, в. Ковачевић 1998: 123–133) везнике да би успоставили каузалну везу међу предикатским реченицама.

*С љубављу ми ставља до знања да наше пријатељство нема краја.
Надам се да је и вама омиљено годишње доба.
Надам се да и ви имате своју незаборавну авантуру!!!
Она ми рече да је маца стварно прелепа и да је жели.*

Што се осталих врста зависнослужених реченица тиче, треба напоменути да су се јавиле све врсте, али у веома малом броју. Најдоминантнији везници су *када*, *јер* и *да*. Анализа, дакле, потврђује налазе скорашњих истраживања: „С обзиром на то да ученици претежно употребљавају сложене реченице једноставног типа, потребно је подстицати ученике млађег основношколског узраста да употребљавају зависнослужене реченице различитих типова како би овладали комплекснијим синтаксичким структурама” (Чутура, Вуловић 2016: 121).

Реченице су остављене у оригиналу, баш како су написане, без икаквих интервенција. Због тога се може приметити недостатак интерпункцијског знака запете, као и непознавање правила инверзије од стране већине ученика.

4. АТИПИЧНА РЕЧЕНИЧНА СТРУКТУРА

Проучавајући и анализирајући реченични корпус, очекивано је било да ће се издвојити неколико радова који садрже атипичну реченичну структуру. Ови састави нису ушли у узорак који нам је служио за статистичке податке, али је битно поменути појављивање разних врста реченица са којима смо се сусрели.

У радовима се појављују реченице којима деца дају статус комуникативних иако се ради о зависним клаузама. Другим речима, нема управне реченице на коју би се зависна предикатска реченица везала, као у примеру:

Кад једној дана људи схваћаше да ова маца и школу превазиђе.

Следећа реченица представља типичан случај да се на крај обавештајне ставља упитник уколико је у њеном саставу зависно-упитна реченица. Ова врста реченице спада у поткласу изричних. Карактеристично за овај пример је идентична употреба упитника и код појединих одраслих особа:

Занима ме шта су микроби?

Уочен је пример потпуно атипичне и неграматичне структуре реченице. Дете није конструисало реченицу правилно, иако се смисао и порука коју дете шаље разуме. Примећује се недостатак запета, као и коришћење сувишних и беспотребних речи:

Имало је уз помоћ чећа су људи изражили те кости које их и дан данас ми ледамо.

Само је један ученик писао реченице без икаквих знакова интерпункције, осим тачке на крају пасуса. Реченице су биле прожете константним низањем комуникативних реченица, погрешним падежним наставцима, неадекватним одабиром рода и броја, погрешним записивањем речи и недостатком везе међу реченицама. Јасно се види да ученик има велике проблеме у изражавању:

У четвртој разред је одличан уознао сам многа пријатеље наше одељење је најмање уознају још пријатеља и моје пријатеље из разреда ћу увек ианити.

Дружари из школе су ми најомљенији наш разред је најбољи сви се лепо ишимо.

У још једном примеру забележено је такозвано низање без формално-синтаксичких ознака односа:

Тако је и било ми смо баки куйили грују саксију са цвећем и она је била прсрећна.

Можемо закључити да мали број ученика чији су радови ушли у корпус показује веће проблеме и неграматичну продукцију текста. Грешке као што су осамостаљење зависне клаузе или неадекватно одређење комуникативне вредности реченице могу се елиминисати интензивнијим радом и ангажовањем учитеља.

5. ПЕДАГОШКЕ ИМПЛИКАЦИЈЕ ИЛИ ПРЕПОРУКЕ ЗА НАСТАВНУ ПРАКСУ

Корпус од четрдесет радова ученика представља извор различитих типова и врста реченица, начина и стилова изражавања, као и структура реченица. Поред тога, пажња се усмерава и на речник ученика, честе појаве у писању састава, а и на граматичке и правописне грешке.

Анализа радова ученика показала је да је број правописних грешака изузетно приметан.

Разлика између управног и неуправног говора није у потпуности јасна свим ученицима, што је узрок неправилном навођењу и, у неким случајевима, изостављању правописног обележавања управног говора. Међутим, грешке овог типа јављају се код веома малог броја ученика.

Запета је један од најбитнијих интерпункцијских знакова за повезивање реченица у семантичку целину. Већина ученика не записује запету, али се код једног дела ученика јавља и коришћење запете у превеликој мери. На тај начин се ствара слика низања предикатских реченица које би требало раздвојити и формирати неколико комуникативних. Последица тога је нејасноћа написаног. Постоји и пример где у целом саставу није било никаквог знака интерпункције.

Зависноложене реченице често добијају статус комуникативне. Ово се најчешће дешава код узрочних и временских реченица. У неким примерима стиче се утисак да је дете изабрало такав начин креирања реченице, парцелацију, због стилске ефикасности.

Зашто волим да сам у његовом друштву и баш ми је забавно.

У радовима ученика могла се запазити веома фреквентна инверзија реченица. Проблем је у томе што је инверзија реченица направљена без запете. Ученици очигледно нису у потпуности разумели улогу запете у реченицама. Овакви случајеви су најчешћи је приликом творбе временске реченице, али их има и код условних.

Када сам сјидла тамо чекале су ме друарице.

Да сам на месту једној бојаници ја бих направила један прелеј парк где могу да уводе и ње.

Кад смо сјидли с мора одмах после ишла сам са њама и брајом на Златибор.

Да сам бојаница ја би овај свет учинила јуно бојанијим и лејшим.

У неколико радова показује се да ученици имају проблем да правилно лоцирају и правописно обележе уметнуту предикатску реченицу, као у следећем примеру:

Давала бих животињама да једу и саградила бих им две куће за сваку животињу зато што ако се нешто деси треба да имају где да спавају и једу.

У радовима се могла уочити велика стилска разноврсност, али је шаблонизовање реченица остало најупечатљивије. Ученици конструишу реченице по истом принципу. То је највероватније последица недовољне мотивације за рад која је проузрокована недостатком или непостојањем одговарајуће емоционално-интелектуалне припреме која је од великог значаја за стваралачки рад ученика на часу. Даље сумње су усмерене на евентуално преписивање од других ученика или из својих претходних радова, као и на мању количину креативности код поједине деце. Учитељ треба да препозна

то и да реагује чим примети овакву појаву. Примери шаблонизоване грађе реченице су:

*Свако има кућној љубимца, ња њако и ја.
Свако има омиљену личност, ња њако и ја.*

Коришћени радови били су веома кратки, без обзира на то што су ученици четвртог разреда основне школе узрасно зрели за писање дужих радова. Позитивна страна је што велика већина радова садржи сложене реченице. То нам показује њихову припремљеност и могућност креирања смислене реченице комплексније грађе. Њихов вокабулар је на завидном нивоу, као и знање појединих ученика о наукама и областима са којима се у школи још нису сусрели.

Знам ишћа су чула, живи свей, ДНК, ћелије и како човек дише.

Даћемо и кратак осврт на елементе који су били веома изражени, а нису директан предмет интересовања у овом истраживању. Прво, типичне и најчешће правописне грешке тичу се неадекватног облика помоћног глагола у потенцијалу (генерализација облика *би* за сва лица). Ученици су, што је донекле изненађујуће с обзиром на дијалекат, најмање грешака направили у употреби падежа. Друго, морамо напоменути да рукопис ученика није на завидном нивоу.

Већина радова садржи илустрације. Стиче се утисак да су се ученици углавном више концентрисали на то да визуелно улепшају свој текст него на своје изражавање.

С друге стране, жеља ученика да опишу цео догађај о коме причају је врло приметна. Радове употпуњује ученичка искреност, отвореност и тежња за представљањем детаља. Управо због тога учитељ треба да влада методичким поступцима којима ће мотивисати ученике за рад. Емоционално-интелектуална припрема је неизоставан део процеса мотивације, с тим да њена примена треба да упуту ученика у правом смеру – квалитетном језичком изразу, а не додатним, пратећим активностима. Темељнија анализа састава ученика, већа посвећеност читању обавезне лектире и бављење самосталним стваралачким радом су нужне ако је циљ унапређење језичког израза ученика.

6. ЗАКЉУЧАК

На основу анализе најфреквентнијих модела реченице, али и атипичних случајева и грешака, можемо закључити да ученици у великом броју употребљавају просте реченице у својим писаним саставима, али и да нешто

интензивније користе сложене реченице. Простих непроширених реченица има знатно мање од простих проширених. Најфреквентније су зависносложене, а прате их просте проширене и независносложене.

Када говоримо о коришћењу независнослужених реченица у писменом изражавању ученика четвртог разреда, саставне реченице су најчешће употребљаван тип, са доминантним везником *и*.

Од зависнослужених реченица, ученици највише у својим саставима користе временске, односне, изричне и узрочне реченице. Остале врсте реченица нису фреквентно употребљаване. Најзаступљенији везници код ових реченица су *када*, *јер* и *га*.

Поред неправилног низања комуникативних реченица, шаблонизовање реченица је остало најупечатљивија негативна појава. Могућа решења ових проблема јесу адекватан одабир методичких поступака и додатно ангажовање учитеља, пре свега у области мотивације ученика и усвајања комплекснијих и разноврсних реченичних типова.

ЛИТЕРАТУРА

Ивановић (2015): М. Ивановић, Карактеристике писаног дискурса ученика четвртог разреда основне школе, *Зборник Инстипијуија за педагошка истраживања*, год. 47/1, Београд: Институт за педагошка истраживања, 109–128.

Ивановић (2016): М. Ивановић, Синтаксичка својства писаног дискурса ученика млађег основношколског узраста – лонгитудинални приступ, у: С. Шевкушић (ред.), *Зборник Инстипијуија за педагошка истраживања*, Београд: Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију, Универзитет у Београду, 87–105.

Кашић (2002): З. Кашић, Аграматична продукција и семантичка „збрка” код деце раног школског узраста, у: З. Матејић-Ђуричић (ред.), *Истраживања у дефектпологији*, Београд: Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију, Универзитет у Београду, 113–130.

Ковачевић (1998): М. Ковачевић, *Синтакса сложене реченице у српском језику*, Београд: Рашка школа.

Ковачевић (1999): М. Ковачевић, Методички приступ хијерархизацији критеријума у настави језика, у: М. Ковачевић (ред.), *У одбрану језика српскога – и даље*, Београд: Требник, 261–271.

Кристал (1995): D. Kristal, *Кембричка енциклопедија језика*, Београд: Nolit.

Максић, Шевкушић (2008): S. Maksić, S. Ševkušić, Qualitative analysis of creative products of primary school pupils, in: I. Ferbežer, F. J. Monks (Eds.): *Holistic view of giftedness*, Ljubljana: MIB, 52–58.

Флауер, Хејс (1981): L. S. Flower, J. R. Hayes, A cognitive process theory of writing, *College Composition and Communication*, 32 (4), 365–387.

Чутура (2015): И. Чутура, Будућност српског језика у српској школи, у: М. Ковачевић (ред.), *Значај српског језика и књижевности у очувању идентитета Репу-*

блике Српске IV. Будућност српског језика и књижевности у Републици Српској и процеси (дез)интеграција, Пале: Филозофски факултет Универзитета у Источном Сарајеву, 103–122.

Чутура, Вуловић (2016): И. Чутура, Н. Вуловић, Формулисање текстуалних задатака на основу математичких израза у четвртом разреду основне школе, у: С. Шевкушић (ред.), *Зборник Института за педагошка истраживања*, год. 48/1, Београд: Институт за педагошка истраживања, 106–126.

Шевкушић, Максић (2010): С. Шевкушић, С. Максић, Креативни потенцијал ученика основне школе у писменом изражавању, *Зборник Института за педагошка истраживања*, год. 42/1, Београд: Институт за педагошка истраживања, 92–108.

Aleksandro S. Polin Klinčarski

University of Kragujevac

Faculty of Philology and Arts

PhD student

BASIC CHARACTERISTICS OF FOURTH GRADE STUDENTS' SENTENTIAL STRUCTURE

Summary: The subject of this paper is the structure of the sentence in written expression of students of the fourth grade of primary school. The primary aim of the research is to determine the basic characteristics of sentential structure in the corpus, to analyse the most frequent types and to identify the problems that students most often have in writing. The research corpus consists of forty essays written by fourth grade students of the "Milan Mijalković" primary school in Jagodina, with a total of 526 communication sentences. The results of the analysis suggest that most students use certain groups of conjunctions and that they often use comma as a link between predicative sentences. The most frequent types of sentences in students' essays are complex sentences, followed by simple sentences and compound sentences. It can be concluded that teachers should pay more attention to their students' difficulties in sentence construction, syntax and orthography.

Key words: sentence structure, fourth grade students, quality of written expression, independent clause, dependent clause.